

Міністерство освіти та науки України
Харківський національний автомобільно – дорожній університет

Навчальний посібник

для вивчення дисципліни “Екологічне право”
студентами спеціальності 6.070801 “Екологія та охорона
навколишнього середовища”

Харків ХНАДУ 2011

УДК

Шевченко Л.А.

Кафедра економічної теорії та права

Навчальний посібник містить рекомендації по вивченню конкретних галузей та інститутів права, окремих юридичних понять та нормативних актів. Викладення матеріалу здійснюється в конспективній формі і в обсязі, передбаченому учбовою програмою. Розрахований, в першу чергу, на студентів вищих навчальних закладів, але може бути корисним для широкого кола читачів, які цікавляться юриспруденцією, і бажають отримати базові знання для подальшого поглибленого вивчення юридичної науки.

Рецензенти:

Мал. 1, табл.. 29, бібл. 35.

ЗМІСТ

Передмова.....	8
Загальна частина	
Тема 1. Екологічне право як галузь права: загальна характеристика	9
1. Поняття та особливості екологічного права	9
2. Предмет та об'єкти екологічного права. Екологічні правовідносини	10
3. Методи, принципи і функції екологічного права	11
4. Джерела екологічного права України	13
5. Система екологічного права України	15
Тема 2. Екологічні права та обов'язки людини і громадянина	16
1. Поняття та особливості екологічних прав людини і громадянина	16
2. Класифікація екологічних прав людини і громадянина	18
3. Гарантії реалізації та захисту екологічних прав людини і громадянина	20
4. Загальна характеристика екологічних обов'язків	22
Тема 3. Право власності на природні ресурси	25
1. Поняття та особливості права власності на природні ресурси	25
2. Форми власності на природні ресурси	27
3. Суб'єкти права власності на природні ресурси	29
4. Підстави виникнення, зміни та припинення права власності на природні ресурси	33
5. Право природокористування	35
Тема 4. Право екологічної безпеки	38
1. Поняття екологічної безпеки	38
2. Основні заходи щодо забезпечення екологічної безпеки	40
Тема 5. Правові засади екологічного управління	53
1. Поняття екологічного управління	53
2. Система органів управління у галузі екології	54
3. Участь громадськості в управлінні природокористуванням та охороною природи	61
4. Функції управління у галузі екології	63

Тема 6. Юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства 72

1. Поняття юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства 72
2. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення 74
3. Кримінальна, відповідальність за екологічні злочини 78
4. Цивільно-правова відповідальність за екологічні правопорушення 81
5. Дисциплінарна відповідальність у сфері охорони довкілля 84

Особлива частина

Тема 7. Правовий режим використання та охорони земель 86

1. Земля як об'єкт правового регулювання 86
2. Особливості правового режиму земель різних категорій 89
3. Правова охорона земель 96
4. Особливості відповідальності за порушення земельного законодавства 97

Тема 8. Правовий режим використання та охорони вод 99

1. Водні ресурси як об'єкт екологічних відносин 99
2. Право водокористування та його види 102
3. Правова охорона вод 109
4. Відповідальність за порушення водного законодавства 114

Тема 9. Правовий режим використання та охорони надр 118

1. Надра як об'єкт охорони та використання 118
2. Право надрокористування та його види 120
3. Правова охорона надр 125
4. Відповідальність за порушення законодавства про надра 127

Тема 10. Правовий режим використання, відтворення та охорони лісів 134

1. Ліси як об'єкт охорони та використання та відтворення 134
2. Право власності на ліси, лісокористування 139
3. Правова охорона і захист лісів 142
4. Відповідальність за порушення лісового законодавства 144

Тема 11. Правовий режим використання та охорони рослинного світу 149

1. Рослинний світ як об'єкт охорони та використання та відтворення 149
2. Правове регулювання використання природних рослинних ресурсів 152
3. Правова охорона і захист рослинного світу 155
4. Відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ 158

Тема 12. Правовий режим використання та охорони об'єктів тваринного світу 161

1. Тваринний світ як об'єкт охорони, використання та відтворення 161
2. Правове регулювання використання тваринного світу 166
3. Правова охорона і захист тваринного світу 171
4. Відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ 176

Тема 13. Правова охорона атмосферного повітря

1. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони 180
2. Правова охорона атмосферного повітря 184
3. Відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря 188

Тема 14. Правовий режим природно-заповідного фонду, рекреаційних, лікувально-оздоровчих зон та курортів 191

1. Поняття та загальна характеристика природно-заповідного фонду, рекреаційних, курортних і лікувально-оздоровчих зон 191
2. Використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду 201
3. Користування рекреаційними, курортними і лікувально-оздоровчими зонами 204

Тема 15. Міжнародне екологічне право 208

1. Поняття, джерела і принципи міжнародного екологічного права 208
2. Міжнародні природоохоронні організації 212
3. Основні напрями і пріоритети міжнародного

співробітництва України в екологічній сфері	216
4. Право навколишнього середовища ЄС	218
Список використаної літератури....	223

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник «Екологічне право» підготовлено на основі сучасної наукової, навчально-методичної літератури, національного екологічного законодавства, міжнародно-правових та європейських екологічних актів.

Вивчення даної навчальної дисципліни і дослідження науки екологічного права України зумовлено здійсненням екологічної функції Української держави, реалізацією і захистом екологічних прав та обов'язків людини і громадянина, інтересами юридичних осіб, а також необхідністю покращення екологічної ситуації в Україні, раціонального використання природних ресурсів тощо.

З огляду на це запропонований навчальний посібник містить загальну та особливу частини, які включають поняття екологічного права як галузі права, екологічні права та обов'язки людини і громадянина, право власності на природні ресурси, право екологічної безпеки, правові засади екологічного управління, юридичну відповідальність як засіб реалізації екологічного права, правовий режим використання та охорони земель; правовий режим використання та охорони вод, правовий режим використання та охорони надр; правовий режим використання, відтворення та охорони лісів; правовий режим використання та охорони рослинного світу, правовий режим використання та охорони об'єктів тваринного світу, правова охорона атмосферного повітря, правовий режим природно-заповідного фонду, рекреаційних, лікувально-оздоровчих зон та курортів; міжнародне екологічне право.

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

ТЕМА 1. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

1. Поняття та особливості екологічного права

Навколишнє природне середовище є умовою і засобом існування людини, просторовими межами здійснення публічної влади, матеріальною базою людської життєдіяльності. У його рамках реалізуються форми взаємодії суспільства та природи, насамперед, споживання природи, людиною, використання її для задоволення своїх потреб (економічна форма) та охорона навколишнього природного середовища з метою збереження людини як біологічного й соціального організму, його природного середовища (екологічна форма).

Екологічне право можна визначити як комплексну галузь права, яка за допомогою еколого-правових норм регулює відносини у сфері раціонального використання, відтворення природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища гарантування екологічної безпеки.

Основною метою є регулювання і забезпечення ефективного використання природних ресурсів; забезпечення якості навколишнього середовища; гарантування екологічної безпеки, реалізації і захисту екологічних прав людини і громадянина. Завдання екологічного права полягає у нормативно-правовому закріпленні взаємодії людини і природи, забезпеченні сталого екологічного розвитку, рівноваги в країні та окремих її регіонах в інтересах сучасних і майбутніх поколінь.

Таким чином, самостійність екологічного права пов'язана з виділенням власного предмета регулювання й особливих завдань, які не можуть бути вирішені іншими галузями права (забезпечення права людини на безпечне довкілля, збереження біологічного різноманіття, сталого природокористування тощо).

2. Предмет та об'єкти екологічного права. Екологічні правовідносини

Предметом, екологічного права є екологічні відносини у сфері використання і відтворення природних об'єктів, охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки. Вони складаються між такими суб'єктами: громадянами, організаціями, юридичними особами, органами державної влади і місцевого самоврядування з метою задоволення екологічним та інших потреб. Серед видів екологічних відносин можна виділити за галузевою ознакою (залежно від об'єктів регулювання) природоресурсні – земельні, гірничі, водні, фауністичні, відносини в галузі охорони атмосферного повітря та рослинного світу, включаючи ліси), природоохоронні та антропоохоронні (залежно від характеру об'єктів, форм і джерел несприятливої екологічної дії), відносини щодо забезпечення екологічної безпеки.

Передумовою виникнення та існування екологічних відносин є постійна взаємодія суспільства і природи в умовах розвитку людства.

Об'єкти екологічного права – сукупність природних і природно-антропогенних цінностей, з приводу яких складаються відповідні відносини. Виділяють диференційні (земля, надра, поверхневі та підземні води, ліси, тваринний та рослинний світ, атмосферне повітря), інтеграційні (навколишнє природне середовище, життя і здоров'я громадян від негативного впливу), комплексні (природні комплекси – об'єкти і території природно-заповідного фонду, природно-соціальні умови і процеси – курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні зони, континентальний шельф та виключна економічна зона, території, що зазнали екологічної катастрофи).

Дискусійним є питання про визначення людини об'єктом еколого-правової охорони. Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено, що здоров'я і життя людей підлягають державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки (ст. 5).

Екологічні правовідносини – це суспільні відносини, що врегульовані нормами екологічного права, які виникають, існують і

припиняються на підставах, передбачених законодавством. За характером правових відносин вони можуть бути матеріальні і процесуальні.

Підставою їх виникнення є юридичні факти, тобто події (відбуваються поза волею людини – аварії, катастрофи, стихійне лихо тощо) або дії (результат вольової поведінки людини). До останніх можна віднести отримання дозволів на викиди (скиди) забруднюючих речовин, організацію проведення обов'язкової екологічної експертизи тощо, правопорушення у цій сфері: недотримання умов спеціального природокористування, що визначені у дозволах на його здійснення; ігнорування (невиконання) висновків обов'язкової екологічної експертизи; недотримання умов надання органами державної влади іншим особам інформації про здійснення природоохоронних заходів, стан довкілля. Тобто такі дії можуть виявлятися як правомірні або неправомірні.

Серед підстав припинення екологічних правовідносин виділяють відповідні адміністративні акти, припинення існування чи діяльності юридичної особи, відмова від природокористування, закінчення строку договору, ліцензії, судове рішення тощо.

3. Методи, принципи і функції екологічного права

Методи екологічного права – це сукупність прийомів, засобів і способів, за допомогою яких право через поведінку суб'єктів впливає на суспільні відносини в галузі природокористування, охорони навколишнього середовища, екологічної безпеки.

Як відомо, метод правового регулювання визначається з урахуванням характеру суспільних відносин. Тому екологічне право використовує характерні для інших галузей права методи, насамперед, *імперативний* – з метою встановлення дозволів і заборон, і нормування, сертифікації, ліцензування та екологічної експертизи, притягнення до відповідальності за екологічні правопорушення тощо, а також *диспозитивний метод*, що не передбачає жорсткої регламентації поведінки суб'єктів відносин, залишає свободу дій, але в рамках, визначених правовими нормами: кожний може вибрати варіант зменшення викидів (скидів) забруднюючих речовин (запровадити нову технологію, зменшити

кількість джерел, що забруднюють довкілля, перейти на новий вид енергозабезпечення виробництва і т. д.), дотримуючись встановлених для даного підприємства нормативів гранично допустимих викидів.

Для комплексної галузі права характерним є не домінування якогось одного методу правового регулювання, а їх поєднання, пристосування до екологічних відносин. Тому дослідники виділяють притаманний екологічному праву *метод екологізації*, що передбачає врахування законів природи при природокористуванні, упорядкований вплив на навколишнє природне середовище. Він реалізується через імперативний і диспозитивний підходи до регламентації діяльності суб'єктів екологічних правовідносин, застосовується шляхом визначення у законодавстві об'єктів природного середовища, які слід захищати від впливу антропогенної діяльності чи використання яких потребує спеціального правового регулювання; органів, які здійснюють регулювання використання природних ресурсів; екологічних прав і обов'язків; екологічних вимог щодо всіх видів виробничої та іншої господарської, рекреаційної діяльності, які впливають на стан довкілля; юридичної відповідальності за порушення еколого-правових вимог і правил.

Принципи екологічного права – основоположні, вихідні, системоутворюючі ідеї та засади, що спрямовані на досягнення цілей екологічної політики держави і реалізуються в екологічних відносинах. Вони, як правило, закріплені в регулятивних і охоронних еколого-правових нормах, базуються на загально-правових принципах.

Загально-правовими принципами є: гласність і демократизм ухвалення екологічно значущих рішень; невідворотність відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічного законодавства; поєднання заходів стимулювання та юридичної відповідальності за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу; міжнародне співробітництво в екологічній сфері та інші.

Міжгалузевими принципами екологічного права можна визначити: гарантування безпечного навколишнього природного середовища для життя і здоров'я людей; пріоритетність вимог екологічної безпеки; превентивність екологічних заходів;

узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів; поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук; прогнозування якості стану навколишнього природного середовища; обов'язковість екологічної експертизи, дотримання екологічних стандартів і нормативів; відшкодування завданих збитків в результаті забруднення навколишнього природного середовища і погіршення якості природних ресурсів.

До спеціальних (галузевих) принципів екологічного права відносять:

- збереження різноманітності та цілісності природних об'єктів;
- різноманітність форм власності на природні ресурси;
- обов'язковість дотримання вимог лімітів використання природних ресурсів;
- безоплатність загального і сплата за спеціальне використання природних ресурсів для господарської діяльності;
- комплексність та ефективність використання природних ресурсів;
- множинність правових форм використання природних ресурсів.

Функції екологічного права – основні напрями впливу екологічного права на волю і поведінку суб'єктів екологічних правовідносин, забезпечення правопорядку в сфері використання і природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки.

На нашу думку, тут доцільно виділити регулятивну, охоронну, виховну, превентивну, інформаційну функції.

4. Джерела екологічного права України

Джерелами екологічного права можна визначити зовнішню форму вираження існуючих правил поведінки у сфері екологічних відносин. Це насамперед нормативно-правові акти, якими регулюються відносини у сфері взаємодії навколишнього природного середовища і суспільства, відповідні міжнародні договори, правова доктрина та інші. Вони становлять розгалужену

систему, завданням якої є еколого-правове регулювання.

Доцільно виділити наступні групи джерел екологічного права, зокрема, **за юридичною силою:**

- *Конституція України*, що має найвищу юридичну силу є основним джерелом системи права України, в тому числі галузі екологічного права;

- *закони* («Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» тощо);

- *підзаконні акти* (укази Президента, і постанови Кабінету Міністрів України, накази та інструкції міністерств і відомств, рішення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування). Її прикладом є затверджені наказами Мінприроди України Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля, Положення про порядок надання екологічної інформації 2003 р.

Серед них можна виокремити *загальні* (Конституція, Закон «Про основи національної безпеки України») та *спеціальні за характером правового регулювання* (Закон «Про охорону навколишнього природного середовища»); *за предметом правового регулювання* – *комплексні* (Закон «Про охорону навколишнього природного середовища») і *природоресурсні* (Земельний, Водний та Лісовий кодекси, Закон «Про тваринний світ») або *ті, що регулюють окремі питання екологічної діяльності* (Закон «Про екологічну експертизу»).

Особливу групу серед джерел екологічного права відповідно до ст. 9 Конституції України і Закону «Про міжнародні договори України» 2004 р. становлять *міжнародні договори України*, укладені у письмовій формі з іншими державами або іншим суб'єктом міжнародного права договори відповідно до норм і принципів міжнародного права, незалежно від того, містяться в одному чи декількох пов'язаних документах, і незалежно від їх найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо). Зокрема, це Конвенція про транскордонне забруднення повітря на далекі відстані 1979 р.; Конвенція ООН з морського права 1982 р.; Віденська конвенція про охорону озонного шару 1985 р., Рамкова

конвенція про зміну клімату 1992 р., Конвенція про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень і доступу до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища 1998 р., Конвенція про захист фауни та флори в Європі 1979 р. та інші.

Судова практика, не будучи джерелом екологічного права України, водночас відіграє позитивну роль у правильному його застосуванні й зміцненні законності у сфері екологічних відносин. Особливе значення тут має передбачене Законом України «Про судоустрій та статус суддів» право Пленуму Верховного Суду України надавати судам роз'яснення з питань застосування законодавства при розгляді відповідних справ на основі узагальнення судової практики тощо.

Важлива роль відводиться також практиці Конституційного Суду України щодо тлумачення Конституції і законів України, визнання неконституційними підзаконних актів у цій сфері.

5. Система екологічного права України

Система екологічного права – це упорядкована сукупність її елементів, яка обумовлена змістом екологічних відносин. Дане поняття розглядається у трьох аспектах: *галузь права, правова наука, навчальна дисципліна*.

Як галузь права екологічне право має, як зазначалось, власний предмет правового регулювання і певну систему. Остання включає Загальну і Особливу частини та складається з підгалузей права; інститутів, у т. ч., комплексних, а також норм, які і повинні узгоджуватись між собою.

У загальній частині екологічного права містяться норми права, які регламентують усі види екологічних відносин: загальна характеристика екологічних відносин, екологічного права (джерела права), норми права про власність на природні об'єкти, організаційно-правові питання використання, загальні питання охорони навколишнього природного середовища. В особливій частині екологічного права зосереджено ті правові норми, що регулюють окремі види екологічних відносин з урахуванням їх специфіки: право землекористування, водокористування,

користування надрами, лісами та іншою рослинністю, тваринним світом, природно-заповідним фондом, атмосферним повітрям та його охороною тощо.

Норми екологічного права – це правила поведінки, які регулюють відносини з приводу використання та охорони навколишнього природного середовища. Як первинний елемент системи екологічного права їх поділяють на:

- галузеві (охорона та використання лісів, води, землі тощо);
- комплексні (охорона і використання природно-територіальних комплексів), у т. ч. норми інших галузей або екологізовані (норми адміністративного, кримінального, господарського права тощо).

За змістом юридичного припису норми екологічного права поділяють на:

- норми-принципи – закріплюють основні засади охорони навколишнього природного середовища;
- норми-пріоритети – встановлюють пріоритети в охороні навколишнього середовища (галузеві, міжгалузеві, загальні);
- норми-правила: попереджувальні, забороняючі, караючі, дозволяючі, зобов'язуючі, заохочувальні тощо.

За характером дії виділяють матеріальні й процесуальні екологічні норми.

До найбільш розвинутих інститутів екологічного права належать інститути природокористування, охорони природних територій та об'єктів екомережі тощо.

Можливо, доцільно в системі екологічного права виділяти такі підгалузі як право екологічної безпеки, еколого-процесуальне право, лісове право, фауністичне право і т. д.

Як навчальна дисципліна екологічне право має таку ж структуру, зміст, що й галузь права, але додатково включає питання пов'язані з вивченням історії розвитку галузі права, поняття галузі права, предмета, методу правового регулювання тощо.*

* З повною версією навчального посібника «Екологічне право» можна ознайомитися в бібліотеці ХНАДУ за адресою м. Харків, вул. Петровського, 25.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрейцев В.І. Екологічне право: Особлива частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак.: акад. курс / В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, М.В. Краснова та ін.; За ред. В.І. Андрейцева. – К.: Істина, 2001. – 544 с.
2. Андрейцев В.І. Екологічне право. – К.: Вентурі, 1996. – 186 с.
3. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навч. та наук.-практ. посібн. – К.: Знання-Прес, 2002. – 331 с.
4. Баб'як О.С., Біленчук П.Д., Чирва Ю.О. Екологічне право України. – К.: Атіка, 2000. – 216 с.
5. Балюк Г. І. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частини): Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 192 с.
6. Бринчук М. М. Комплексность в экологическом праве // Экологическое право. – 2004. – № 6. – С. 19-28.
7. Габитов Р.Х. Воздухоохранное право: ключевые понятия // Экологическое право. – 2004. – № 5. – С. 9-11.
8. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля України: Проблеми теорії, застосування та розвитку кримінального законодавства. – К.: Верховна Рада України. Інститут законодавства, 2002. – 660 с.
9. Григор'єва Т.В. Правове регулювання використання й охорони водних живих ресурсів: Автореф. ... к.ю. н. ... 12.00.06. – Х.: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2005. – 16 с.
10. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / В.К. Попов, А.П. Гетьман, О.В. Разметаєв та ін.; За ред. В.К. Попова, А.П. Гетьмана. – Х.: Право, 2007. – 485 с.
11. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / Г.І. Балюк, М.В. Краснова, Ю.С. Шемшученко та інші; За ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: «Юридична думка», 2008. – 856 с.
12. Земельне право України: Підручник / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін.; За ред. М. В. Шульги. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
13. Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар

[3-є вид., перероб. і доп.] [В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман та ін.]; За ред. В.І. Семчика. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 896 с.

14. Кірін Р.С. Поняття надр: еколого-правові аспекти // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2001. – Випуск 44. – С. 47-54.

15. Кобецька Н.Р. Екологічне право України: 2-ге видання. – К., 2009. – 352 с.

16. Ковтун О.М. Правові аспекти охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. – К., 2008. – 16с.

17. Комарницький В. М., Шевченко В. І., Єлькін С.В. Екологічне право: Навчальний посібник: 3-є вид. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.

18. Кудінов В. Правове регулювання охорони земель: стан та перспективи // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 11. – С. 104-107.

19. Лушпаєв С.О. Питання правового регулювання використання атмосферного повітря // Форум права. – 2008. – № 3. – С. 343-346.

20. Мельничук О.І. Міжнародно-правовий статус всесвітньої культурної і природної спадщини / Мельничук О.І. – К.: Наукова думка, 2008. – 288 с.

21. Попов В., Гетьман А. Правові проблеми використання і охорони рослинного світу // Право України. – 2000. – № 1. – С. 51-53.

22. Рябець К. Деякі проблеми правового регулювання водокористування // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – № 2. – С. 92-96.

23. Тихий П. Дика фауна як об'єкт екологічних правовідносин // Право України. – 1999. – № 2. – С. 65-69.

24. Хохлова І.В., Шем'яков О.П. Виникнення права надрокористування в Україні // Вісник ХНУВС: Збірник наук. праць. – 2009. – Вип. 44. – С. 430-434.

25. Шульга А.М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2004. – 21 с.

26. Мала гірнича енциклопедія: В 3-х т. / За ред. В.С. Білецького. – Дон.: «Донбас», 2004. – 640 с.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

3. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.

4. Лісовий кодекс України в редакції Закону України від 8 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 21. Ст. 170.

5. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» в редакції Закону України від 21.06.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 252.

6. Закон України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22-23. – Ст. 198.

7. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 14. – Ст. 97.

8. Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» від 10.01.2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 6. – Ст. 223.

9. Закон України «Про Червону книгу України» від 07.02.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 30. – Ст. 201.

10. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.

11. Закон України «Про екологічну мережу України» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 502.

12. Закон України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» від 21.09.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47. – Ст. 405.

13. Закон України «Про мисливське господарство і полювання» від 22.02.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 12. – Ст. 442.

14. Закон України «Про курорти» від 05.10.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 50. – Ст. 435.

15. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р. № 796-П // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 16. – Ст. 200.

16. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

17. Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27 лютого 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 16. – Ст. 198.

18. Закон України «Про ветеринарну медицину» в редакції Закону України від 16 листопада 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 5-6. – Ст. 53.

19. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 12. – Ст. 81.

20. Закон України «Про екологічну експертизу» від 9 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8. – Ст. 54.

21. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.

22. Закон України «Про відходи» від 5 березня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 36-37. – Ст. 242.

23. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176.

24. Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» від 8 червня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 40. – Ст. 337.

25. Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» від 13 липня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 42. – Ст. 248.

26. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

27. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 144.
28. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
29. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
30. Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 349
31. Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005.– № 32. – Ст. 1918.
32. Закон України «Про карантин рослин» в редакції від 19 січня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 19-20. – Ст. 167.
33. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Зелену книгу України» від 29 серпня 2002р. № 1286 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 36. – Ст. 1692.*

* З повною версією навчального посібника «Екологічне право» можна ознайомитися в бібліотеці ХНАДУ за адресою м. Харків, вул. Петровського, 25.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ
з дисципліни “Екологічне право”
студентами спеціальності 6.070801 “Екологія та охорона навколишнього
середовища”

Автор:
Відповідальний за випуск
Редактор

Шевченко Лілія Анатоліївна
Яворська Людмила Михайлівна

План 2011, поз _____
Підп. до друку _____ Формат _____
Умов. Др.. арк.. _____ Обл.. – вид. Арк.. _____
Зам. № _____ Тираж _____ прим.

ХНАДУ, 61002, Харків – МПС, вул.25

*Свідоцтво державного комітету інформаційної політики,
Телебачення та радіомовлення України про суб'єкта
видавничої справи до державного реєстру видавництв,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №407*